

ENTREVISTA

Entrevistes amb Paul Ríos, Tom Woodhouse, María Jimena Duzán i Mariano Aguirre

Roser Fortuny i Eugènia Riera

ICIP

Quatre persones expertes en l'àmbit de la resolució de conflictes i la construcció de pau i d'espais de diàleg ens aporten la seva visió del conflicte polític i social que es viu actualment a Catalunya. Es tracta de mirades provinents tant de l'anàlisi com de l'exercici pràctic del treball per la pau: Paul Ríos (País Basc), María Jimena Duzán (Colòmbia), Tom Woodhouse (Regne Unit) i Mariano Aguirre (Espanya-Argentina) ens ajuden a identificar els trets del conflicte català que podem trobar en altres contextos i, alhora, possibles sortides a l'atzucac actual.

1. Què és el que més et sorprèn del conflicte català?

Paul Ríos, activista per la pau i els drets humans. Fundador i excoordinador de Lokarri

Em resulta sorprenent que, amb tot el que ha passat en els últims anys, no s'hagi arribat a un grau de violència intens, perquè veient els fets des de fora, hagués estat "normal" l'escalada d'algun tipus d'enfrontament en clau violenta. Això es pot explicar pel fet que en l'ADN de la societat catalana hi hagi un cert rebuig a fer servir la violència i un cert convenciment que aquest no és el camí per solucionar el que està passant i veure que hi ha alternatives millors. Hi ha d'haver un factor cultural dins de la societat catalana que reprimeix tendències que solen portar a actes de violència forts.

Tom Woodhouse, professor emèrit de Resolució de Conflictes a la Universitat de Bradford (Regne Unit)

Diria que la rapidesa amb què els esdeveniments poden polaritzar i dividir les persones. Visito amb freqüència Barcelona, una ciutat que m'encanta i en la qual tinc grans amics, de tot el món. Sempre m'ha semblat que Barcelona i Catalunya són llocs cosmopolites i oberts pel que fa a sentiments, valors i comportaments. En els últims anys, tanmateix, es pot observar que aquestes qualitats estan anant en retrocés, ja que és indubtable que la societat s'ha polaritzat més políticament i socialment com a conseqüència del referèndum sobre la independència.

María Jimena Duzán, periodista i excònsol de Colòmbia a Barcelona

Em sorprèn perquè és un conflicte cultural. Els anys que vaig viure aquí ja el veia a venir. El llegat de Pujol ha estat crear una cultura catalana en que el centre és únicament el català, i això em va impressionar. A mi, que venia d'un país tan complicat com Colòmbia, em semblava sorprenent que això no hagués generat ja un conflicte, perquè el que estaven fent era crear una nova generació de joves que tenien en la seva cosmogonia cultural el català per damunt de totes les altres coses. Hi ha una poderosíssima admiració que va créixer en aquest context i que ara està demanant la independència.

Mariano Aguirre, assessor de construcció de pau, Oficina del Coordinador Resident, Nacions Unides, Colòmbia.

Durant el Franquisme, Barcelona representava el que ara s'anomena cosmopolitisme: una societat oberta, multicultural, oposada al conservadorisme tancat del règim a Madrid. Possiblement aquesta imatge de Barcelona ocultava la cultura també conservadora del sector rural de Catalunya, alhora que el patriotisme tancat de l'elit i sectors de la societat urbana. Però tot i així, durant la transició i ja en la democràcia, Catalunya va complir aquest paper de societat oberta, pont de la resta d'Espanya amb Europa, receptora d'immigrants d'altres parts de l'Estat (i més tard d'immigrants d'altres continents), connectada al Mediterrani i al Nord d'Àfrica. Amb aquestes influències és sorprenent, encara que no inexplicable, que una part dels polítics i de la societat catalana s'adherissin a una concepció tancada del nacionalisme.

2. Quins trets del conflicte es poden associar a tendències globals i quins són únics del cas català?

Paul Ríos

Vivim en un món globalitzat on hi ha una certa tendència a la uniformització i això fa que la identitat sigui un tema molt important. Hi ha la necessitat de mirar de recuperar o preservar la identitat i el sentit de comunitat, fet que t'identifica com a membre d'un grup, davant una certa desorientació de les persones. S'ha venut la idea que l'important és treballar per a una cultura universal, però això arrossega una falsedat. Aquesta cultura universal significa assumir una cultura única o predominant, que pot ser la que proposen els grans Estats, i entendre amb dificultat que hi ha altres maneres d'identificar-se amb una comunitat. Això està passant a nivell internacional i crec que el que passa a Catalunya també té aquesta explicació, perquè hi ha una identitat que es veu en perill. Aquests conflictes es manifesten en cada lloc de manera diferent, en uns casos poden ser més violents, en d'altres hi ha maneres d'aïllar-se del món, de confrontació amb l'Estat o la cultura dominant, etc.

Tom Woodhouse

Està clar que les tendències globals generen pressions que amenacen de fragmentar i desestabilitzar les comunitats. L'administració Trump, als Estats Units, continua desafiant els fonaments d'un ordre mundial liberal que, malgrat tots els seus defectes i mancances, ha aconseguit que visquem en un món relativament pacífic des de 1945. En la política interna i nacional de molts països d'Europa - i també al Regne Unit, on visc, especialment en relació amb el Brexit-, ha sorgit un clima desagradable de discurs públic demagògic, emocional i irracional. Així que, clarament, hi ha tendències globals que estan jugant un paper considerable. Però hem d'anar amb compte de no caure en la trampa del fatalisme, tot assumint que aquestes tendències globals degraden inevitablement el teixit social i polític. Les societats poden ser notablement resilients amb el seu capital polític, cultural i social positiu, tolerant i inclusiu. Catalunya, malgrat les dificultats actuals, té un gran capital en aquest sentit.

María Jimena Duzán

A nivell global, la polarització està de moda i es basa en l'exaltació de les pitjors passions i sobretot de l'odi. La política avui dia es fa com un espectacle, on les xarxes socials són un instrument primordial. La polarització està entrant en totes les capes de

la política i Catalunya no és una excepció. Tampoc Espanya, on ha reviscut un nacionalisme de banderes espanyoles en molts indrets, cosa que també em va sorprendre. A mi tot els nacionalismes em preocupen, inclòs el català, i la contrapart ha estat que s'ha exacerbat el nacionalisme espanyol. Una de les coses que jo sempre havia admirat d'Espanya és que hagués permès les autonomies, però això està canviant en molts aspectes amb aquesta aparició de banderes que t'atropellen per tot arreu. Em sembla molt complicat i molt particular del conflicte català i espanyol, perquè aquí hi va haver un acord després de la dictadura. Es van asseure uns senyors – perquè no hi havia senyores- i van dir: “Establirem unes autonomies” perquè cada autonomia té una diferència cultural, política i social. Així van néixer, cadascuna amb les seves pròpies característiques i aquest va ser el pacte. L'Espanya d'avui és producte d'aquest pacte, que és molt interessant per a totes les persones que venim de fora, però de sobte aquest pacte ja no és suficient. En cal fer un altre.

Mariano Aguirre

El nacionalisme ha estat un component essencial de la formació de l'estat modern. Les declaracions sobre la fi del nacionalisme, tant des de l'esquerra com des del liberalisme, van ser errades perquè negaven els components històrics, d'identitat, els vincles socials, les narratives històriques (reals o mítiques) que generen vincles entre individus, famílies i grups socials de diferents característiques. Aquestes narratives han donat lloc a nacions i estats (dos espais no sempre coincidents) i al concepte mateix de ciutadania, fortament vinculat a l'estat i –tancant el cercle– a la nació.

En el curs de les últimes dècades el nacionalisme ha tingut dos desenvolupaments molt rellevants. D'una banda, la tendència a tancar-se en si mateix, amb un discurs melancòlic sobre el passat, davant la complexitat del món modern (complexitat que inclou, entre altres components, més migracions, desafiaments als costums en terrenys com la família, el paper de la dona, la gestió del medi ambient i les demandes d'igualtat). De l'altra, la proposta de construir un món postestatal i postnacional, en el qual el patriotisme constitucional (obert, cosmopolita) de cada entitat estatal sigui instrumental per generar un món cooperatiu i igualitari. El nacionalisme espanyol (encarnat per “Madrid”) s'ha identificat amb la proposta conservadora reaccionària. Agreujat, el nacionalisme radical català s'ha embarcat en la mateixa tendència.

Catalunya és camp de batalla del debat entre dos concepcions diferents sobre “com ser (nacionalment) al món”. D’una banda hi ha el nacionalisme espanyol i el radical català. De l’altra, els cosmopolites sense (encara) una clara representació política. A això s’afegeix la complexitat que no es tracta d’un estat independent, sinó d’una comunitat autònoma dins d’un estat que, alhora, és part de la Unió Europea.

3. Quins factors poden ajudar a superar el conflicte?

Paul Ríos

Sent sincer, i des de cert desconeixement, ara no veig cap espai d’oportunitat perquè el conflicte es pugui solucionar. És possible que n’hi hagi, però exigeix un coneixement de la realitat i de les dinàmiques que només es pot tenir des de dins de Catalunya. Si es confirma que no hi ha un espai d’oportunitat clar, l’estratègia hauria de ser evitar l’escalada. Si les coses ja són prou complicades el que caldria fer és no afegir noves dificultats. Cal buscar estratègies que impedeixin arribar a un nivell de divisió social intern que condueixi a un punt de gairebé no retorn. Hi pot haver una ruptura de visions de futur entre persones que pensen de manera diferent i una ruptura de narratives que impedeixi viure en comunitat de manera col·laborativa i constructiva. Aquest és el risc que es pot córrer, que et trobis amb dues societats diferents convivint en el mateix territori. Quan això es produeix és molt complicat tornar a refer els llaços i els espais de col·laboració.

Tom Woodhouse

Una idea clau que pot tenir rellevància per a Catalunya és que les societats en conflicte passen per unes etapes identificables. Si les qüestions en disputa no s’aborden i gestionen de manera intel·ligent, en el millor dels casos el conflicte pot enquistar-se o, en situacions greus i en el pitjor dels casos, pot conduir a l’hostilitat i a la violència. Per descomptat, aquesta progressió no és inevitable i tots els conflictes es poden gestionar de forma no violenta.

Un model ben conegut de com es comporten les persones en els conflictes a nivell polític es basa en una seqüència d’escalada de quatre etapes, que va d’un escenari de discussió sobre les diferències (etapa 1) a la polarització (etapa 2), en que les

percepcions negatives de l'altre comencen a definir el relat, i segueix amb la segregació (etapa 3), en que les parts se separen, la comunicació es trenca i les actituds s'endureixen. Els conflictes que han arribat fins al nivell 3 (segregació) són proclius a convertir-se en conflictes enquistats, en que no se satisfan els interessos de cap de les parts (podríem anomenar-la etapa 3,5) o, en última instància, passar als nivells nocius d'hostilitat i violència (etapa 4).

Em sembla clar, des d'algú que veu el conflicte des de fora, que la situació catalana, si busquem models analítics que ens ajudin a entendre-la i abordar-la, està a les etapes 1 i 2 del model que acabo d'explicar (discussió i polarització). Si bé és altament improbable i certament no desitjable que la situació a Catalunya degeneri als nivells destructius de l'etapa 4 del model, sorgeix la pregunta de què cal fer perquè les dinàmiques de les etapes 1 i 2 condueixin cap a una transformació constructiva.

La transformació de la percepció del conflicte a Catalunya, passant d'una lluita que cal guanyar a un problema que cal resoldre, el situa en un paradigma de resolució de conflictes que es poden definir resultats integradors, noviolents i pacífics. Hi ha formes concretes en què aquest procés pot ser part d'una resolució política. Per damunt de tot, la política i la societat catalanes han avançat històricament amb el compromís amb la resolució pacífica de la diferència.

Seria oportú i productiu per a tots els que estan involucrats en centres i xarxes de pau i transformació de conflictes, a Espanya i a Catalunya, reflexionar sobre què significa ser pacífic i compartir els coneixements sobre competències, eines, mapes i marcs que poden ser útils en la situació actual. En els últims anys, la investigació sobre pau i conflictes ha començat a deixar enrere la pregunta de "per què el conflicte?" per centrar-se en identificar "què crea i sosté la pau?".

María Jimena Duzán

Quan les coses no funcionen cal fundar-les de nou. Les autonomies han arribat al límit de la seva expressió política. Si se soluciona el tema de Catalunya, no sabem com, això s'aturarà aquí? Les altres autonomies es quedaran quietes? Què passarà amb els fonaments del pacte [de la transició]?

Mariano Aguirre

Caldria tornar enrere i revisar “el conflicte”. Per exemple, els independentistes volen realment un estat català o una situació diferent dins de l'Estat espanyol? És viable buscar la independència quan prop d'un 50% dels ciutadans de Catalunya s'oposen a aquesta opció? Una qüestió clau (i deixada de banda) és la vida de les persones. És a dir, per sota de les grans visions (independentisme vs defensa de la unitat de l'Estat espanyol), quines són les aspiracions de les persones per a elles mateixes i per a les generacions futures? Si, entre altres coses, volen llibertat per exercir legítimament la seva identitat catalana, espanyola i europea, comptar amb protecció social i garanties dels seus drets i llibertats, tenir oportunitats igualitàries per assolir un nivell acceptable de benestar econòmic, gaudir de lliure moviment a Espanya i Europa, llavors, on són els espais comuns de negociació?

Excepte posicions extremistes, ningú vol la guerra ni la misèria per a Catalunya, ni l'enfonsament d'Espanya. Veient les experiències de convivència d'identitats diferents en marcs estatals com el suís, el del Quebec al Canadà i l'escocès al Regne Unit, i després de la greu i avui promissòria experiència d'Euskadi, no poden societats avançades i democràtiques com la catalana i les de la resta d'Espanya arribar a acords negociats en nom d'una vida bona, cooperativa i decent per a tothom?

Fotografia: De dalt a baix i d'esquerra a dreta trobem una imatge de Paul Ríos, Tom Woodhouse, María Jimena Duzán i Mariano Aguirre.

© Generalitat de Catalunya